

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_3B_14_Ontogeneze psychiky – mládí a dospělost
TÉMA SADY:	Seminář z psychologie
ROČNÍK:	3. ročník
DATUM VZNIKU:	1.1.2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Ontogeneze psychiky – mládí a dospělost

Anotace:

Tento výukový materiál je určen studentům dvouletého volitelného předmětu psychologie. Text je rozdělen do jednotlivých kapitol tak, aby pokryl široké spektrum psychologické problematiky a poskytl zájemcům o tento obor základy, na které mohou navázat dalším studiem psychologie, popř. mohou takto získané poznatky využít pro soukromé účely, k sebepoznání, k rozvoji osobnosti i autoevaluaci.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených pro výuku na vysokých školách, ale i texty určené pro zájemce z řad laiků či těch, kteří si chtějí rozšířit své znalosti získané v předmětu základy společenských věd. Tento materiál doplňuje soustavný výklad dané problematiky, navazuje na vědomosti, které studenti již získali a dále jejich znalosti prohlubuje. Materiál by měl pomoci studentům orientovat se v dané problematice, ale také je získat pro to, aby knihy zde citované také sami používali.

Text by měli studenti využívat k diskusi a k dalším vzájemným debatám. Systém návodných otázek a úkolů přispívá k hlubší práci s předloženým materiálem. Díky této „čítance“ se učí studenti pracovat s jiným textem, než který znají z učebnic, rozvíjet svou čtenářskou gramotnost a rychlou orientaci v textu.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, různě si je doplňovat poznámkami, psát si do nich vlastní úkoly a dopisovat odpovědi. Během vyučovací hodiny je možné texty promítnout dataprojektorem na plátno na interaktivní tabuli.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně

Mládí začíná pubertou. Mládí můžeme rozdělit na dospívání (až do nějakých 22 roků (Říčan)) a ranou dospělost (do 30 let). V české psychologii najdeme několik periodizací lidského věku dospívání (a lidského věku vůbec). Česká pedagogika se stále konzervativně přidrží periodizace od Václava Příhody (1889 – 1979). Například v návrhu zkušebních testů státní maturity od CERMATu (Občansko-společenskovědní základ) byly nabídnuté odpovědi vycházející např. z Mackovy periodizace označeny jako chybné.

Václav Příhoda: Ontogeneze lidské psychiky

(Autor byl profesorem Univerzity Karlovy. Ve dvacátých letech dvacátého století absolvoval dva studijní pobyty v USA, kde byl žákem pragmatisty Johna Deweye a behavioristy Edwarda L. Thorndika. Jde o rozsáhlou, čtyřdílnou studii, která mapuje celý lidský život. Kapitoly o mládí jsou v prvním (pubescence) a druhém díle (post-pubescence).

Experimentace ve vyjadřování, usilující o samostatnost a neformálnost výrazu, učinila z pubescence období slangu. V pozdějším stadiu pubescence jsou v mutaci hochy pronášeny silácké „výšplechty“ hrubým a křaplavým „jinošským“ hlasem, takže nabývají charakteristické barvitosti. U obou pohlaví se pak neuzívá hlasivek jenom k řeči, nýbrž se jeví jakýsi regres k prvotnímu křiku. Mládež tohoto věku vyznačuje jakoby instinktivní záliba v hulákání a překřikování. . . . Ve třídě, která je bez dozoru, povstane příležitostně „pekelný rámus“. Při filmovém představení strhnou pubescenti nepopsatelný lomoz s hulákavým smíchem.

Pubescentní sklon ke skřeku není izolován. Jeví se jakýmsi regresem k lomození vůbec, jež je pokládáno primitivní psychikou za kouzelný půvab. Je příslovečně známo z hurónského řevu, ale i z afrického tamtam, jak jsme si již připomněli v souvislosti s pubescentní hrou. Mládež v tom věku ráda bouchá na duté předměty, hází ve škole na podlahu penály, tluče dveřmi, vrhá na zem výbuchové žabky a prskavky a vyrábí vůbec co nejvíce hluku nesčetnými způsoby. Hlas je tedy jenom druhem v rodu rámusení. I křiklavý hovor a vzájemné překřikování jeví tuto širší souvislost. Řeč se tím vrací k primitivnějšímu účelu, nežli je společenská komunikace a prostředek myšlení.

● ● ●

Také tanec má své předpoklady tělesné i psychické. Teprve kolem šestnáctého roku mizí pohybová disharmonie, která vyznačovala pubescentní „klackovitost“. Pohyby se stávají koordinovanější, uměřenější a ladnější, přičemž poměr mezi silou a jejím vynaložením je vyrovnanější. Tanec však potřebuje také společenské dozrávání, neboť se děje ve skupinách nejméně dvojicových. Je tu nutnost taktního vyzvání k tanci, hovorových poznámek při tanci, doprovodu tanečnice na místo, poděkování a zdvořilého oddání. Takové jistoty v chování se dosahuje teprve ve středu post-pubescence. Tanec je však ve svém základě erotosexuální, jak vystihovali vždycky hlasatelé askeze a mravokárci. M. Jan Hus ve svém traktátě proti tanci důrazně

vytýká, jak tato zábava navozuje „zlá přemýšlování“. Má-li být sám smysl tance naplněn, musí přijít také povzbuzení k činnosti androgenních a estrogenních hormonů. Proto byl už po celé století u nás volen šestnáctý rok za vstup do tanečních. Zdá se, že je tato doba pro rozvoj osobnosti důležitá. Kdo ji zanedbá, nestane se nikdy tanečníkem, a tím se zkrátí o jednu ze světských rozkoší, neboť rytmické ukáznění tělesných pohybů má v adolescenci své optimální podmínky.

Na rozdíl od Příhody nazývá Petr Macek celé období dospívání (zhruba 10(11) – 20 let) adolescencí.

Petr Macek: Adolescence

(Autor je profesorem psychologie na Masarykově univerzitě v Brně)

V této práci se přikláníme k periodizaci, podle které se **adolescencí označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí**. Takové pojetí se původně rozšířilo především na americkém kontinentě (Hurlock, 1974), nyní je stále častěji používáno v celosvětovém měřítku. Respektuje skutečnost, že ve vyspělých industriálních zemích probíhají paralelně některé procesy, které období adolescence prodlužují – jednak zrychlení pohlavního dospívání (sekulární akcelerace) až na počátek druhého decenia, dále prodlužování „přípravy na dospělost“ (specializace ve vzdělávání, množství různorodých požadavků a norem, neurčité a složité sociální prostředí) a v neposlední řadě i zřetelnější existence „adolescentní kultury“ či „stylu života teenagerů“.

Adolescence je dospívání i mládí současně, odlišuje se od ostatních životních etap a současně je vnitřně diferencovaná. Všeobecný konsenzus je v tom, že je užitečné toto období dále rozdělovat a rozlišovat v jeho rámci **tři fáze: časnou adolescenci** v časovém rozmezí zhruba 10(11) – 13 let, **střední adolescenci** vymezenou přibližně intervalem 14 – 16 let a **pozdní adolescenci** od 17 do 20 let, popřípadě i mnohem déle.* Každá z těchto etap má svoje svébytné charakteristiky, např. Srovnání dvanáctiletého a devatenáctiletého adolescenta potvrzuje, jak markantní změny se v průběhu tohoto období odehrávají.

* Na seminářích o adolescenci pro univerzitní studenty ve věku 19 – 24 let opakovaně zjišťujeme, že zhruba polovina účastníků se v období svých vysokoškolských studií cítí být spíše adolescenty než dospělými.

Pavel Říčan napsal čtenářsky velmi úspěšnou knihu *Cesta životem*, v níž vychází z Eriksonovy psychoanalytické teorie osmi etap lidského života a z humanistické psychologie.

Pavel Říčan: Cesta životem

Dvacátá léta jsou senzitivním obdobím pro vytvoření milostné intimity. Kdo se v této době ještě citově neodpoutal od rodičů, nenašel odvahu nebo prostě nebyl schopen

zralé lásky a zůstal sám, ten později těžko dohání. Nehledě na to, že rychle ubývá příležitostí k vážnému seznámení, nastávají i vnitřní změny. S každou další erotickou zkušeností, s každým dalším rozchodem klesá dychtivost, schopnost nadšení a naděje, překvapení a obdivu. Dvacátník získává rutinu v navazování a rozvazování erotických vztahů – anebo zabředá do nové izolace, zařídí se v životě jinak (protože nějak se zařídit musí!), případně se znovu silněji přikloní k rodičům a v pohodlí domova najde ne-li uspokojivé, tedy alespoň bezpečné útočiště.

Šestadvacetiletá absolventka vysoké školy, jedináček, žije dosud u rodičů. Do maturity měla hodně kamarádů a kamarádek, velmi ráda tančila. Během vysoké školy měla nešťastnou lásku k ženatému muži. Postupně se zcela soustředila na studium, zanechala všech ostatních zájmů. Cítí se smutná, neklidná, osamělá. V práci nenašla dobrou společnost, s nikým si tam nerozumí. Kamarádky a kamarádi ze školy se poženili a povdávaly, mají jiné zájmy, nemá skoro komu zatelefonovat. V posledních týdnech se dvakrát přinutila jít na taneční zábavu, ale byla znechucena. Žádného z mužů, které tam potkala, by nechtěla za manžela, jsou nudní a hrubí. Čekala, že psycholog na ni bude laskavý a řekne, že nic není zmeškáno, že ji nějak uklidní. Ten však naopak usoudil, že je třeba tuto klientku (nebo již pacientku?) ještě více zneklidnit, vždyť zmeškala příliš mnoho.

Netvrdím, že by ve třiceti bylo pozdě na ženění a vdávání. Mnoho mladých žije v intenzivním milostném vztahu a neberou se zatím z důvodů, které můžeme nakonec jen schválit. Jiní prožili silný vztah, který skončil zklamáním. I oni mají „nárok“ na odklad. Vývojový úkol považujeme za splněný, když člověk prošel určitou zkušeností, ať už v dané době někoho má, nebo nemá.

Kdo se nehoní za úspěchem, může teď prožívat *radost z práce jako takové* – a neexistuje zajímavější hra než zajímavá práce; může prožívat i uspokojení z mezilidských kontaktů, k nimž dává práce příležitost. Nešťastní jsou naproti tomu ti, kteří se křečovitě snaží o nejvyšší výkony a o služební postup – ačkoli je práce v podstatě už příliš netěší, nebo je dokonce nikdy netěšila, šlo jim jen o peníze, vyniknutí, moc a vliv. Častý je však i typ pracovníků, kterým po čtyřicítce nejde už o nic jiného než „odkroutit“ pracovní dobu. Jejich postoj je možno vyjádřit známým „Mládí pryč – do důchodu daleko!“ Vyskytují se v nejrůznějších povoláních. Tento postoj může vyplývat z osobnosti nebo také ze situace, ve které je každá iniciativa bezvýsledná a práce spočívá v nenáročné rutině.

V minulé kapitole jsme se zmínili o *generativitě s hlubším ponorem*, která bývá pozitivním výsledkem dobře zvládnuté krize životního středu a která vede k mateřskému nebo otcovskému jednání s podřízenými i s mladšími spolupracovníky. Takový postoj se projevuje s věkem stále silněji a je také stále lépe přijímán. Čtyřicátník nebo padesátník ho často zaujme proto, že se na něj mladší pracovníci sami obracejí se žádostí o radu a vedení, a přijde mu na chuť. Jenže tento postoj není vůbec samozřejmý. Vedoucí pracovník na kterékoli úrovni mívá sklon soutěžit se svými podřízenými, dokazovat jim, že je vzdělanější, bystřejší, zkušenější.* Soutěživý třicátník ve vedoucí funkci se ještě snese (předpokládám teď podřízené ve věku kolem třiceti let a mladší), protože soutěž rovného s rovným patří k věci. *Starší soutěživý vedoucí je trapný*. Jestliže vyhraje, považuje se to za samozřejmé, a prohraje-li, pak se hloupě „honil“.

Zde předběhneme do příštího desetiletí. Po padesátce se dostane stárnoucí pracovník, a nakonec i stárnoucí vedoucí, do role, v níž je soutěžení zase na místě. Je to role *sparing-partnera mladých*, který staví zkušenost a houževnatost stáří proti svěžesti mládí a novým, modernějším znalostem a metodám, jimiž vládnu mladí spolupracovníci. Tady se nic nezakrývá a je jasné, kdo musí dříve nebo později prohrát. Je to hořká role, ale i ona se dá hrát s humorem a moudrostí. (Čeká nás ostatně – pokud zůstaneme v úzkém kontaktu se svými dospělými dětmi – i v *rodinném životě*: naše děti budou rozumět životu lépe než my). Někdy mají mladí svého zkosnatělého „dědka“ uctivě rádi, jindy mu dávají neomalenež, byť nepřímo, najevo, že by už měl své místo uvolnit. I tuto hru je třeba *dohrát do konce*.

* Jde o sebeúctu: najdu-li na těch mladých chyby, slabiny, dokážu-li, že jsem lepší než oni – mohu si vážít sám sebe. Někdy jde i o touhu zaimponovat a být mladými přijímán jako rovný mezi rovnými a tím jaksi omládnout – tato cesta je však málo nadějná.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vysvětlete odlišnost periodizace dospívání podle Příhody a podle Macka.
2. Příhodův text je půl století starý. Je obsah obou vybraných odstavců ještě dnes aktuální?
3. V čem vidíte příčiny Mackova zjištění, že se na jeho seminářích cítí polovina vysokoškoláků víc adolescenty než dospělými?
4. Co je sekulární akcelerace?
5. O kterých obdobích lidského života jsou ukázky od Říčana? Jak rozumíme pojmu „krize životního středu“? Co je generativita?
6. Co je tzv. syndrom vyhoření?

Zdroje:

MACEK, P. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-348-X, str. 12

PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky I*. 4. vyd. Praha: SPN, 1977, ISBN nevedeno, str. 352 - 53

PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky II*. 3. vyd. Praha: SPN, 1983, ISBN nevedeno, str.41

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-829-5, str. 244

